

2019-05-24

Yttrande: Straffrättsliga åtgärder mot tillgreppsbrott och vissa andra brott, Ds 2019:1

Promemorians förslag

DIK har tagit del av promemorian "Straffrättsliga åtgärder mot tillgreppsbrott och vissa andra brott". I promemorian föreslås att:

- "En person får meddelas förbud att tillträda och vistas i en butik, badanläggning eller bibliotek, där verksamhet bedrivs som riktar sig till allmänheten. Den som bryter mot ett tillträdesförbud döms till böter eller fängelse i högst sex månader."

I promemorian tydliggörs grunderna för vem som kan meddelas tillträdesförbud:

- "En person kan få tillträdesförbud, om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att han eller hon kommer att begå brott på någon av de aktuella platserna eller allvarligt trakassera någon som befinner sig där."
- "En person kan även i annat fall få tillträdesförbud till ett bibliotek om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att han eller hon där, kommer att väsentligt störa verksamheten eller orsaka betydande skada på bibliotekets egendom."

DIK:s synpunkter i korthet

- DIK anser inte att utredningens förslag om att kunna förbjuda en person tillträde till och att vistas i ett bibliotek är svaret på de utmaningar, problem och svårigheter som många bibliotek möter. DIK vill därmed att det lagda förslaget på tillträdesförbud dras tillbaka.
- DIK instämmer med utredarens inledande ställningstagande i sak, att det inte föreligger tillräckligt starka skäl, trots nuvarande problem, för att införa en reglering som ger möjlighet att vid straffansvar stänga ute en person från biblioteket.
- DIK är medvetna om att många bibliotek dagligen möter stora utmaningar vad gäller hot, trakasserier, drogförsäljning, social oro, stölder och allmänt störande beteende hos vissa besökare, men menar att lösningen inte finns i tillträdesförbud. DIK anser att det som sker i biblioteken är en konsekvens av sociala brister i samhället. Ska man komma tillrätta med situationen på biblioteken måste man, enligt DIK, börja i det som sker utanför bibliotekets dörrar.

Allmänt

DIK välkomnar en diskussion om situationen på biblioteken. Som DIK:s egna undersökningar visar, så befinner sig många av biblioteken och bibliotekarierna i sammanhang som är svåra. Vissa bibliotek verkar under förhållanden som till och med kan beskrivas som ytterst pressande, med ständiga problem och utmaningar. Nyligen kunde man höra om tillståndet för biblioteket i Tensta, där man från Stockholm stad menade att situationen var så pass allvarig att man övervägde att under en tid stänga biblioteket.

DIK har fler än 5 000 medlemmar som är bibliotekarier och de undersökningar som DIK gjort bland medlemmarna visar en tydligt negativ trend beträffande förekomsten av social oro, kränkande tillmälen och våld. Undersökningar visar också att det i huvudsak är personalen på biblioteken som drabbas. Resultatet är att

många bibliotekarier känner såväl oro som otrygghet på sin arbetsplats, vilket är oacceptabelt.

De utmaningar och problem som biblioteken och bibliotekarierna möter är komplexa och sträcker sig långt utanför bibliotekets ytterdörr. Biblioteken verkar mitt i samhället med alla dess utmaningar. Förr sade man att kyrkan fanns mitt i byn och var den självklara mötesplatsen för människorna, den rollen kan man nog säga att biblioteken har övertagit. Problemen varierar mellan olika bibliotek. Enligt promemorian är till exempel problemen i allmänhet större i socialt utsatta områden. DIK konstaterar genom egna undersökningar att problemen, i olika grad och omfattning, möter alla bibliotekarier. Utredaren pekar på en väsentlig aspekt i promemorian, den sociala oro som finns i samhället flyttar in på biblioteket och i den meningen kan man säga att biblioteket speglar samhället.

När de sociala ansvaren i samhället brister blir biblioteken för många den enda plats dit man kan gå. Till biblioteken söker sig många missbrukare, psykiskt sjuka och hemlösa. Biblioteken är den sista institutionen i samhället som inte kräver en motprestation av besökaren. Till biblioteket kan du gå utan att behöva göra något annat än att bara vara. Det är något unikt och ytterst demokratiskt som måste värnas och försvaras. Men det är en öppenhet som ibland har ett pris, ibland uppstår konflikter och konfrontationer

Bibliotekens roll i samhället

I kap 8.10 beskriver promemorian på ett föredömligt sätt varför man inte bör införa ett tillträdesförbud. DIK delar till fullo utredarens beskrivning av bibliotekens unika demokratiska roll i samhället.

Biblioteken har enligt bibliotekslagens 2 § en lagstadgad uppgift att verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Promemorian konstaterar att biblioteken bidrar till samhällsutvecklingen i stort och till att demokratin fördjupas. Och som bibliotekslagens 2 § säger: de ska vara tillgängliga för alla.

Ett tydligt exempel på bibliotekens samhällsväsentliga uppgift är att man ofta placerar medborgarkontor i eller i anslutning till dess lokaler. Till biblioteken går man för att få relevant och trovärdig samhällsinformation och ofta fungerar de som vallokal för förtidsröstning. Biblioteken fyller alltså en demokratisk uppgift som sträcker sig långt bortom medieutlåning. Som nämnts tidigare är biblioteken en helt unik funktion i samhället, en mötesplats utan krav på motprestation: du behöver inte betala och du måste inte läsa, du kan bara vara. Samtidigt kan du göra dig delaktig på alla möjliga sätt: fika med vänner, ta del av en EU-debatt, lyssna på musik, läsa en tidning, höra ett föredrag, läsa med barnen, läxplugga, få samhällsinformation, delta i språkkaféer, få läxhjälp, möta dina lokala politiker, få hjälp med att söka viss information, delta i ett maker-space osv. DIK instämmer med utredaren och menar att skyddsintresset för biblioteken handlar om skyddet för en för demokratin viktig institution.

Promemorians slutsats

DIK stöder den slutsats promemorian landar i: "att vid straffansvar stänga ute personer från bibliotek utgör därmed inte endast en inskränkning i den grundlagsstadgade rörelsefriheten utan också en inskränkning i den lagstadgade rätten för enskild att ha tillgång till ett bibliotek." Och utredaren skriver i linje med det att: "Vid en samlad bedömning utifrån vad om angetts ovan anser utredaren att det inte föreligger tillräckligt starka skäl för att införa en reglering som ger möjlighet att vid straffansvar stänga ute personer från varken butiker, simhallar eller bibliotek."

DIK instämmer till fullo med utredarens ståndpunkt och menar att en reglering om tillträdesförbud helt enkelt siktar in sig på fel ände av problemskalan. Genom en reglering skulle möjligen vissa störningar minska i omfattning på biblioteket, men de störningarna kommer då bara flytta någon annanstans. DIK menar att ett tillträdesförbud är tron på enkla lösningar på svåra och komplexa samhällsproblem. Och liksom utredaren konstaterar DIK, att en möjlig framgång med ett tillträdesförbud troligen kommer kräva att det enskilda biblioteket behöver tillsätta specifika resurser för detta ändamål.

DIK:s avslutande kommentar

I kap 8.11 lämnar utredaren ett förslag på en reglering om tillträdesförbud trots att det går emot den egna uppfattningen. DIK:s ståndpunkt i frågan stämmer helt överens med utredarens egentliga ståndpunkt. Ett tillträdesförbud ser endast till olika konsekvenser och inte till orsakerna.

2015 genomförde DIK en enkätundersökning där bibliotekarier fick svara på frågor om sin arbetsmiljö. Rapporten, som fick titeln "Vi är bibliotekarier – inte psykologer eller socialarbetare"¹, gav ett nedslående resultat. Det visade sig att många upplevde en vardag av social oro och kränkande tillmälen. 2017 genomförde DIK en ny undersökning, "Biblioteken speglar samhället"² som med tydlighet visade att utvecklingen inte går åt rätt håll. Tendensen är tydligt negativ, en utveckling som måste brytas.

Ändå anser inte DIK att svaret är en lag om tillträdesförbud. Valet av titlar på de två rapporterna: "Vi är bibliotekarier – inte psykologer eller socialarbetare" och "Biblioteken speglar samhället" säger var roten till problemet finns. Det är inte i biblioteket utan i samhället utanför. Politiken, på alla nivåer, måste ta ett större ansvar när det gäller att möta de samhällsproblem som får så tydliga konsekvenser i bibliotekens verksamhet. Som promemorian säger så är det i huvudsak bibliotekarierna som får ta konsekvenserna av problemen, och det är inte acceptabelt. DIK menar att arbetsgivaren har ett särskilt ansvar att tillse att bibliotekariernas arbete är säkert och fritt från oro och rädsla. Om arbetet är tryggt, säkert och befriat från oro för bibliotekets medarbetare, så kommer det också vara det för besökarna.

Förutom det som handlar om organisation, ledning och politik, finns det olika verktyg som måste beaktas för att göra det dagliga arbetet tryggare för alla:

- tillgång till larm och andra tekniska hjälpmedel
- lokalernas utformning

¹ Vi är bibliotekarier – Inte psykologer eller socialarbetare, En rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek, DIK 2015.

² Biblioteken speglar samhället, DIK 2017:2

- ledning och utrustning
- eventuellt väktare vid särskilt behov

I rapporten "Biblioteken speglar samhället" från 2017 förde DIK fram följande krav för att åstadkomma en bättre situation på biblioteken, och de kraven gäller fortfarande:

Arbetsgivare har ansvar för att:

- Bedriva ett systematiskt arbetsmiljöarbete och definiera hot, våld samt oro och oordning på biblioteken som ett arbetsmiljöproblem.
- Varje arbetsplats ska ha nedskrivna och kända rutiner för att anmäla incidenter, förankrade hos personal och arbetsgivare, och varje incident ska rapporteras och hanteras.
- Varje arbetsplats ska ha en handlingsplan för hur bibliotekspersonalen ska möta svåra och hotfulla situationer.
- Personalen ska ha utbildning för att hantera svåra och hotfulla situationer.
- Ensamarbete på folkbibliotek ska inte förekomma.

Politiker har ansvar för att

- Biblioteken ska ha tillräckliga resurser att utföra sitt uppdrag samtidigt som en god arbetsmiljö upprätthålls. Som nämnts ovan är uppdraget komplext. Ska man kunna samverka med medborgarna och civilsamhället på det sätt som uppdraget säger och som personalen själva önskar så krävs det resurser.
- Säkerställa att samhällets utsatta inte blir bibliotekens ansvar. Det behövs fler ytor där alla är välkomna och aktörer med ansvar för socialt utsatta måste ges resurser för att klara av sitt uppdrag.

Anna Troberg
Förbundsordförande, DIK

Mikael Nanfeldt

Utredare, DIK